

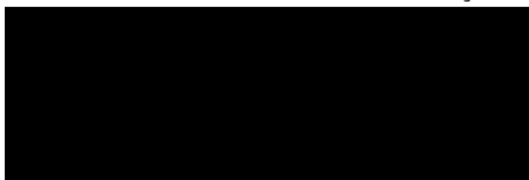

BS2015001457 / 20-1-2015

Ministerie van Defensie

> Retouradres Postbus 20701 2500 ES Den Haag

Bestuursstaf
Directie Communicatie

Kalvermarkt 32
MPC 58 B
Postbus 20701
2500 ES Den Haag
www.defensie.nl

Contactpersoon
J. Kuiper

T 070 31884 64
MDTN *06 501 88464
J.Kuiper.05@mindef.nl

30 JAN. 2015

Datum

Onderwerp Beslissing op uw Wob-verzoek

Geachte ,

Onze referentie
BS2015001457

*Bij beantwoording datum,
onze referentie en onderwerp
vermelden.*

Bij brief van 31 december 2014 heeft u bij mijn ministerie een verzoek ingediend als bedoeld in artikel 3, eerste lid, van de Wet openbaarheid van bestuur (hierna Wob).

U vraagt naar aanleiding van het nieuwsbericht dat Defensie het komende jaar € 100.000 euro beschikbaar stelt aan de Stichting Hulphond en de Stichting Koninklijk Nederlands Geleidehondenfonds u kopieën toe te zenden van de hierop betrekking hebbende documenten, waaronder de besluitvorming van Defensie, (ambtelijke) adviezen, het onderzoek van Defensie naar het nut en de effecten van de hulphonden voor veteranen met PTSS en gevoerde correspondentie.

In antwoord op u verzoek bericht ik u als volgt.

In de veteranennota 2013 – 2014 staat het volgende beschreven over de Veteranenhulphond. "Momenteel vinden pilots plaats bij de Stichting KNGF Geleidehonden in samenwerking met de Stichting de Basis en de Stichting Hulphond Nederland. Hoewel het onderzoek naar aanleiding van deze pilots nog niet is afgerond, blijkt duidelijk dat een hulphond voor een veteraan een aanzienlijke verbetering kan betekenen voor de kwaliteit van leven. Daarbij is een goede indicatiestelling belangrijk om ervoor te zorgen dat de eigenschappen van de hond goed aansluiten op de specifieke hulpbehoefte van de veteraan. Gelet op de positieve ervaringen ben ik voornemens deze initiatieven te ondersteunen. Mijn streven is de uitwerking van deze ondersteuning eind 2014 gereed te hebben." U kunt de veteranennota aantreffen op internet via de volgende link: <http://www.rijksoverheid.nl/bestanden/documenten-en-publicaties/rapporten/2014/05/22/veteranennota-2013-2014/veteranennota-2013-2014.pdf>)

De uitwerking van deze initiatieven en het oriënterend onderzoek dat Defensie heeft laten verrichten door het Veteraneninstituut hebben geleid tot het nieuwsbericht waar u in uw Wob verzoek aan refereert.

In de brief aan de Tweede Kamer van 24 december jl. en het bijbehorende nieuwsbericht heeft Defensie toegezegd een bedrag van €100.000,- beschikbaar te stellen voor het jaar 2015. Het doel van deze bijdrage is meer veteranen in staat te stellen gebruik te maken van een veteranenhond en tegelijkertijd de kennis over het effect van de veteranenhond op de gezondheid en welzijn van de veteraan en zijn relaties te vergroten. In overleg met de Stichting KNGF en de

Stichting Hulphond Nederland zal worden gezien hoe het geld precies zal worden besteed en waar de behoefte van beide stichtingen in 2015 zit. De tegemoetkoming van €100,-, genoemd in de brief van de Tweede Kamer, voor het levensonderhoud van de hulphond voor de veteraan valt buiten het beschikbare bedrag van €100.000,- en zal uit de Voorzieningenregeling voor Militaire Oorlogs- en Dienstsloftoffers komen.

Bestuursstaf
Directie Communicatie

Datum
30 JAN. 2015
Onze referentie
BS2015001457

Overigens wil ik hieraan toevoegen dat beide Stichtingen goede samenwerkingsverbanden hebben met Defensie, maar dat de ondersteuning van Defensie aan deze Stichtingen de samenwerking met andere Stichtingen hiermee niet uitsluit. Mogelijk andere initiatieven met betrekking tot Veteranenhulphonden zullen door Defensie op hun merites worden gezien.

De volgende documenten zijn aangetroffen en zullen u worden verstrekt.

Interne notitie Hulphonden voor veteranen met PTSS, BS2014013337, van 8 mei 2014.

Rapport Veteraneninstituut; 'Veteranen, honden en PTSS, een oriëntatie inzake de inzet van honden ter ondersteuning van veteranen met PTSS.' van september 2014.

Interne notitie voor MT HDP van 13 september 2014: Hulphonden voor veteranen.

Vorbereidend fiche voor bezoek Minister aan Stichting Hulphond Nederland; Buddy en hulphonden van 27 november 2014.

Brief aan de Tweede kamer met nummer BS2014038400 van 24 december 2014; Ondersteuning Defensie aan project Veteranenhulphond.

De documenten 1 tot en met 4 zijn op grond van artikel 10, tweede lid, aanhef en onder e, van de Wob (de eerbieding van de persoonlijke levenssfeer) ontdaan van persoonsgegevens. Ik ben van oordeel dat het belang van privacy van betrokkenen in die gevallen zwaarder weegt dan het belang van openbaarheid.

Ik hoop u hiermee voldoende te hebben geïnformeerd.

Hoogachtend,

De Minister van Defensie
voor deze,
De Secretaris-generaal,

drs. E.S.M. Akerboom

Commandant der Strijdkrachten

Hoofddirectie Personeel

Bezoekadres:
Kalvermarkt 32
2511 CB Den Haag

Postadres:
Postbus 20701
MPC 58 B
2500 ES Den Haag
Nederland
www.defensie.nl

nota

Hulphonden voor veteranen met PTSS

Contactpersoon

Datum
= 8 MEI 2014

Onze referentie
BS2014013337

In afschrift aan:
BS/DF&C
HDFC
HDB

*Bij beantwoording datum,
onze referentie en betreft
vermelden.*

Inleiding. Op 20 maart jl. heb ik met u gesproken over de initiatieven die worden ontplooid door de Stichtingen Hulphond Nederland en de KGNF ten aanzien van hulphonden voor veteranen met PTSS. Afgesproken was dat ik zou onderzoeken op welke wijze defensie hier een rol kan spelen. In deze nota geef ik u een stand van zaken en schets ik een mogelijk vervolg.

Zowel de Stichting Hulphond Nederland als de KGNF hebben de afgelopen jaren, in navolging van de Verenigde Staten, het Verenigd Koninkrijk en Canada, hulphonden opgeleid die speciaal gericht zijn op veteranen met PTSS. De honden zijn gespecialiseerd in het herkennen van PTSS klachten bij de veteraan en kunnen de veteraan gerust stellen. Door middel van de specifieke ondersteuning door de hulphond kan de levenskwaliteit (het welbevinden) van de veteraan aanmerkelijk toenemen.

Niet elke veteraan met PTSS komt als gevolg van zijn specifieke omstandigheden in aanmerking voor een hulphond. Voor die veteraan die wel in aanmerking komen voor een hulphond zal er na ontvangst van een verzoek voor een hulphond uitgebreid worden onderzocht of de veteraan voldoende in staat wordt geacht om de hond te verzorgen en of de mogelijkheden van de hulphond nauw aansluiten bij de PTSS klachten, de levensomstandigheden en significant verwachte verbeteringen in het welbevinden. Deze "screening" wordt nu niet binnen de (Defensie)zorginstellingen uitgevoerd maar wordt thans gedaan bij de stichtingen die de honden verstrekken.

Lopende initiatieven. De KGNF is samen met de Stichting de Basis een onderzoek gestart naar hulphonden voor PTSS slachtoffers. In het kader van dit onderzoek worden in de periode 2013 - 2015 circa 15 hulphonden geplaatst bij PTSS slachtoffers (veteranen, maar ook politiemensen). Los daarvan heeft de Stichting Hulphond Nederland samen met GEN b.d. van Uhm inmiddels 6 hulphonden verstrekt aan verschillende veteranen die zich hadden aangemeld.

Datum
- 8 MEI 2014
Onze referentie
BS2014013337

Vanuit beide initiatieven is op verschillende manieren gezocht naar steun vanuit Defensie. Zo hebben de KNGF en Stichting de Basis Defensie in 2013 gevraagd om de financiering van het onderzoek; na een terughoudende reactie heeft de KNGF het onderzoek met eigen middelen voortgezet. Stichting Hulphond heeft tot op heden nog geen verzoek om steun gedaan, maar heeft (na overleg met DCO) publiekelijk aangegeven "in gesprek te zijn met Defensie". Verder is Stichting Hulphond in gesprek geweest met de SZVK, om de mogelijkheden van een vergoeding vanuit de verzekeraar te onderzoeken. Voorts zijn bij het ABP verschillende verzoeken gekomen voor een bijdrage in het levensonderhoud van de hulphonden¹; deze verzoeken worden momenteel aangehouden. MINDEF heeft een werkbezoek gepland aan Stichting Hulphond op 29 september a.s.

Opstelling Defensie tot nu toe. Defensie heeft zich tot nu toe terughoudend opgesteld bij het ondersteunen van de initiatieven van KNGF en Stichting Hulphond. De belangrijkste redenen hiervoor zijn de vraagtekens over het nut vanuit het Landelijk Zorgsysteem Veteranen (met name de curatieve psychiatrie) en de potentieel hoge kosten bij een proactieve aanpak². Ook het inzicht in de vereiste indicatiestelling en eventuele aantallen vergt nader onderzoek en kost de nodige tijd.

Momenteel schenken beide stichtingen de hulphonden aan de PTSS-veteranen, die daarmee worden gefinancierd uit de middelen van de betreffende stichtingen (i.c. particuliere sponsors en bedrijven). Zo laat de Stichting Hulphond Nederlandse bedrijven voor € 2.500 (startkosten voor een hulphond) een pup adopteren. Overigens gaat het bij de KNGF om honden die in de loop van de opleiding niet geschikt worden geacht voor blindengeleidehond, maar wel als hulphond kunnen worden ingezet.

Gelet op de bijzondere zorgplicht van Defensie voor veteranen die gewond zijn geraakt als gevolg van de inzet is het de vraag of Defensie zich nog veel langer afzijdig kan blijven opstellen van de initiatieven rondom de hulphonden. Hoewel er nog discussies zijn over het nut vanuit de curatieve psychiatrie is het duidelijk dat voor sommige PTSS slachtoffers de hulphond een aanzienlijke positieve bijdrage kan leveren aan het welbevinden en de levenskwaliteit van de veteraan. Daarnaast is er een toenemende publieke aandacht voor de hulphond en wordt de druk groter om als defensie op dit vlak te acteren.

Wat zou Defensie kunnen doen? Indien Defensie de initiatieven rond de hulphonden zou willen ondersteunen is dat op de volgende wijze mogelijk:

- subsidie aan de Stichtingen Hulphond en KNGF ten behoeve van de hulphonden voor veteranen, te denken valt aan k€25 per stichting op jaarbasis;

¹ Voor een blindengeleidehond betalen verzekeraars een standaard vergoeding voor het levensonderhoud van de hond van ca. € 1000/jr.

² De kosten voor een hulphond: circa k€ 18-20 voor aanschaf en k€ 1 per jaar aan levensonderhoud. De hond moet na circa 7 jaar worden opgevolgd.

- ondersteunen van de veteraan met een hulphond door het levensonderhoud van de hulphond op te nemen in de Voorzieningenregeling MOD;
- de coördinatie en stimulering van de initiatieven beleggen bij het Veteraneninstituut en evalueren eind 2015.

Hoofddirectie Personeel

Datum
- 8 MEI 2014
Onze referentie
6S2014013337

Door middel van deze steun krijgen beide stichtingen een gerichte en significante steun van Defensie, zonder dat Defensie de volledige verantwoordelijkheid neemt. Over de indicatiestelling moet nader worden afgestemd. De veteraan die een hulphond krijgt wordt specifiek ondersteund in de exploitatiekosten via de Voorzieningenregeling (net als bij een geleidehond) en Defensie brengt het op afstand door dit te beleggen bij het Veteraneninstituut.

Indien u instemt met deze aanpak onderzoek ik graag samen met uw staf hoe de financiële middelen hiervoor vrij gemaakt kunnen worden.

DE HOOFDDIRECTEUR PERSONEEL

Schout-bij-nacht

Veteranen, honden en PTSS

Een oriëntatie inzake de inzet van honden ter ondersteuning
van veteranen met PTSS

Datum. september 2014
Uitgave. Veteraneninstituut, Doorn

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvuldigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van het Veteraneninstituut.

Het Veteraneninstituut (Vi) voert namens het Ministerie van Defensie een belangrijk deel van het Nederlandse veteranenbeleid uit en bevordert de maatschappelijke waardering en het welbevinden van Nederlandse veteranen en hun thuisfront.

Inhoud

Samenvatting	4
Voorwoord	5
1. Inleiding	6
2. Doelstelling	7
3. Werkwijze	7
4. Bevindingen	8
4.1. Programma's van KNGF Geleidehonden en Hulphond Nederland.	8
4.2. Effecten van de omgang met honden in het algemeen.	9
4.3. Effecten van PTSS-honden op de gezondheid.	10
4.4 Actueel onderzoek.	11
5. Conclusies en aanbeveligen	13
5.1. Voorstel subsidie ondersteuning project PTSS-honden en begroting.	13
5.2. Opzet onderzoek PTSS-honden.	15
5.3. Begroting.	18
Bijlage 1: geraadpleegde literatuur	21
Bijlage 2: criteria KNGF Geleidehonden	23
Bijlage 3: protocol Hulphond Nederland	24
Bijlage 4: schema onderzoek	26

Samenvatting

KNGF Geleidehonden en Stichting Hulphond Nederland hebben het Ministerie van Defensie verzocht om ondersteuning bij het opleiden en plaatsen van honden die speciaal zijn getraind om veteranen met PTSS bij te staan. Op grond van de maatschappelijke ontwikkelingen, ook in het buitenland, en gelet op de te verwachten positieve effecten op de gezondheid en het welzijn van veteranen met PTSS ligt het in de rede dat het Ministerie van Defensie besluit om deze initiatieven financieel te ondersteunen.

Het Ministerie van Defensie kan besluiten om voor de opleiding van een beperkt aantal honden bij te dragen in de kosten. Te denken valt aan in totaal zestien honden die gedurende een periode van twee jaar bij veteranen met chronische PTSS worden geplaatst. De totale kosten van dit voorstel belopen 185.000 euro voor de periode van drie jaar, inclusief de kosten van onderzoek naar de effecten van plaatsing van deze honden.

Financiering vindt plaats op basis van publiek-private samenwerking. Het ministerie neemt de helft van de opleidingskosten voor zijn rekening, de andere helft komt uit particuliere bronnen: Het ABP, Afdeling Bijzondere Regelingen Defensie, kan voor de duur van dit project de helft van de kosten voor het dagelijks onderhoud van deze honden voor zijn rekening nemen. Van de veteraan wordt verwacht dat hij of zij de andere helft van de kosten voor het onderhoud draagt.

Bij de beslissing tot plaatsing van een hond bij een veteraan vindt afstemming plaats met de geestelijke gezondheidszorg en – voor zover van toepassing – met het Landelijk Zorgsysteem voor Veteranen. Tijdens de duur van dit project wordt de voortgang eenmaal per half jaar besproken met de behandelsector, i.c. met de zorgcoördinator van het Veteranenloket.

Onderdeel van dit project vormt een wetenschappelijk onderzoek naar de effecten die plaatsing van deze honden heeft op de gezondheid en de kwaliteit van leven van de veteranen bij wie deze honden zijn geplaatst. Voor dit onderzoek kan aansluiting worden gezocht bij bestaande onderzoeken die direct of indirect met dit onderwerp te maken hebben. Na drie jaar vindt een evaluatie plaats; dan kan besloten worden of en in welke vorm deze ondersteuning voor veteranen met PTSS wordt voortgezet.

Voorwoord

Deze notitie beschrijft de kennis over het inzetten van honden ter ondersteuning van mensen met PTSS en de stand van zaken op dit gebied in Nederland. Op basis daarvan wordt een voorstel beschreven voor betrokkenheid van het Ministerie van Defensie bij deze vorm van ondersteuning voor veteranen. Onderdeel van dit voorstel is ook een voorstel voor een onderzoek naar de effecten van het inzetten van deze honden voor veteranen en een begroting van de kosten die daaraan verbonden zijn, zowel wat betreft de kosten voor het opleiden en plaatsen van een aantal honden, als de kosten voor een onderzoek naar de effecten daarvan.

In de volgende paragrafen worden na de inleiding achtereenvolgens de doelstelling van deze notitie beschreven, de werkwijze die is toegepast bij het onderzoek dat tot deze notitie heeft geleid en de bevindingen. Daarna volgt een paragraaf met een voorstel voor ondersteuning die het Ministerie van Defensie kan bieden, inclusief een onderzoeksvoorstel en een bijbehorende begroting

Aan de notitie zijn als bijlagen toegevoegd:

- Een literatuurlijst;
- De criteria die KNGF Geleidehonden hanteert bij de behandeling van aanvragen voor een buddyhond;
- Het protocol dat Stichting Hulphond Nederland volgt bij de behandeling van aanvragen voor een PTSS hulphond.

In het vervolg van deze notitie wordt de term "PTSS hond" gebruikt, als het niet nodig is om onderscheid te maken tussen de buddyhond van KNGF Geleidehonden en de PTSS Hulphond van Stichting Hulphond Nederland.

1. Inleiding

Mensen met huisdieren ervaren een grotere mate van welzijn dan mensen zonder huisdieren, met name als het gaat om honden. Daarnaast zijn er vermoedens, gebaseerd op praktijkervaringen en observaties, dat er ook een positief verband bestaat tussen het hebben van een huisdier en de gezondheid. (McConnell et al., 2011; Beetz et al., 2012) Er zou sprake zijn van betere overlevingskansen na een hartinfarct, geringer gebruik van zorgvoorzieningen, een lager risico op astma en allergische aandoeningen en een geringer risico op hart- en vaatziekten. De resultaten van onderzoek op dit gebied zijn echter niet eenduidig. (McNicholas, 2005) Verder zou een hond bijdragen aan een grotere mate van fysieke activiteit bij ouderen (Feng et al., 2014) en aan een betere geestelijke gezondheid. (Hark, 2013).

In de literatuur worden verschillende functies onderscheiden die dieren kunnen vervullen als ondersteuning of als onderdeel van zorg. Ook dan gaat het vrijwel altijd om honden. Deze functies beslaan een breed spectrum dat begint bij de functie van mascotte of gezelschapsdier en eindigt bij de inzet als onderdeel van een therapeutisch programma of als hoogwaardig opgeleide geleide- of hulphond. (Mills en Yeager, 2012)

In de Angelsaksische literatuur onderscheidt men twee soorten honden die ondersteuning bieden aan mensen met een beperking: "service dogs" en "therapy dogs". "Service dogs" worden ingezet in het dagelijks leven, ter ondersteuning van mensen met een beperking of aandoening. De honden zijn getraind in vaardigheden die specifiek op bepaalde beperkingen of aandoeningen zijn afgestemd; zij worden beheerd en verzorgd door de persoon aan wie zij ter beschikking zijn gesteld. "Therapy dogs" worden ingezet door professionele hulpverleners als onderdeel van een therapeutisch programma. Daarnaast is er ook nog de "companion dog", een hond die zijn eigenaar gezelschap biedt in algemene zin, zonder dat daarbij sprake is specifieke vaardigheden ter ondersteuning bij een beperking. (Shubert, 2012)

Dat honden mensen met een beperking kunnen ondersteunen is ook in Nederland al lang bekend. Sinds 1935 zorgt de Stichting KNGF Geleidehonden voor de opleiding en plaatsing van honden voor mensen met een visuele beperking, voor blinden en slechtzienden. De Stichting Hulphond Nederland heeft ruim dertig jaar ervaring met opleiding en plaatsing van honden bij mensen die beperkingen ervaren in de activiteiten van het dagelijks leven (ADL).

In de afgelopen jaren heeft zich een differentiatie voltrokken, die ertoe heeft geleid dat speciaal opgeleide honden ingezet worden voor verschillende specifieke condities. Behalve de bekende blindengeleidehond kent KNGF Geleidehonden ook de assistentiehond voor mensen met een motorische, fysieke beperking, de autismegeleidehond ter ondersteuning van kinderen met een autisme-spectrum stoornis en de buddyhond die wordt ingezet voor (oud-)geüniformeerden met een

posttraumatische stressstoornis (PTSS).

Stichting Hulphond Nederland is begonnen met ADL-hulphonden en leidt nu ook hulphonden op ter ondersteuning bij epilepsie of PTSS en therapie-hulphonden voor kinderen met een verstandelijke beperking of met gedragsproblemen.

2. Doelstelling

Deze notitie is geschreven op verzoek van het Ministerie van Defensie, Hoofddirectie Personeel. Deze directie is door KNGF Geleidehonden en door Stichting Hulphond Nederland benaderd met het verzoek om (financiële) ondersteuning bij de inzet van honden voor veteranen met PTSS. Het doel van deze notitie is het formuleren van een voorstel hiervoor, dat gebaseerd is op de actuele, wetenschappelijke informatie en dat tevens bijdraagt aan een verdieping van het inzicht in de effectiviteit van de inzet van deze hulphonden.

Uitgangspunt daarbij is de bestaande praktijk bij de beide instellingen. De intakeprocedures worden beschreven, evenals de manier waarop nu data worden verzameld over de effectiviteit van de inzet van deze honden. De programma's op het gebied van het fokken, opleiden en begeleiden van de hond blijven buiten beschouwing; dit is bij uitstek het terrein waarop KNGF Geleidehonden en Stichting Hulphond Nederland deskundig zijn.

3. Werkwijze

Bij het opstellen van deze notitie is gebruikgemaakt van de informatie die van Stichting Hulphond Nederland en van KNGF Geleidehonden en de Stichting de Basis is verkregen, zowel schriftelijk als in de vorm van persoonlijke gesprekken. Daarnaast is een literatuuronderzoek verricht, in de algemene, populaire media en in de wetenschappelijke publicaties. In de periode mei – augustus 2014 is een literatuuronderzoek verricht met behulp van searches in Google, Google Scholar, PILOTS (Published International Literature on Traumatic Stress; vijf treffers) en Psychinfo (vier treffers). Trefwoorden waren "Veterans" AND "Dogs" AND/OR "PTSD" AND/OR "Posttraumatic Stress Disorder". De laatste artikelen zijn gevonden in september 2014.

Verder geeft de website www.clinicaltrials.gov een overzicht van klinisch onderzoek op een breed spectrum van ziektes en aandoeningen. Hierin zijn ook drie onderzoeken beschreven die momenteel in opdracht van het Amerikaanse Department of Veterans Affairs worden uitgevoerd. Deze

onderzoeken zijn van belang vanwege hun doelstelling, opzet en daarin gebruikte instrumenten. Een volledig overzicht van de geraadpleegde literatuur is als bijlage toegevoegd.

4. Bevindingen

Deze paragraaf bevat een korte samenvatting van de informatie die is verkregen van Stichting Hulphond Nederland en van KNGF Geleidehonden over hun beider programma's om honden in te zetten ter ondersteuning van (oud-)geüniformeerden met PTSS. Daarna wordt een overzicht gegeven van de resultaten van het literatuuronderzoek over de effecten van de omgang met een hond in het algemeen (paragraaf 4.2) en van de inzet van een PTSS-hond in het bijzonder (4.3). In 4.4 wordt de actuele stand van zaken wat betreft onderzoek naar deze effecten beschreven.

4.1. Programma's van KNGF Geleidehonden en Stichting Hulphond Nederland.

KNGF Geleidehonden is in 2012 begonnen met een pilot, waarbij honden ter beschikking worden gesteld aan veteranen of andere (oud-) geüniformeerden bij wie een medische indicatie PTSS is afgegeven. Doelstelling van het plaatsen van een hond is het verbeteren van de mobiliteit, van de kwaliteit van leven en van de zelfstandigheid. Op meerdere momenten worden gegevens verzameld met behulp van vragenlijsten op het gebied van de kwaliteit van leven en de algemene gezondheidstoestand. Dit wordt aangevuld met een korte vragenlijst over sociale steun en sociale interactie.

De eerste hond is geplaatst in 2013. Medio 2014 waren in totaal zes honden geplaatst, vier bij veteranen en twee bij (oud-) politiemensen. Veertien aanvragen waren in behandeling, waarvan er twaalf door het maatschappelijk werk van een positieve indicatie zijn voorzien. Kandidaten melden zich zelf aan of worden door het maatschappelijk werk van Stichting de Basis geattendeerd op de mogelijkheid een PTSS-hond aan te vragen. De mogelijke geschiktheid van een aanvrager wordt in eerste instantie beoordeeld door een maatschappelijk werker van de Basis, partner in het Landelijk Zorgsysteem voor Veteranen (LZV). KNGF Geleidehonden zelf stelt zich in deze terughoudend op en volgt het advies van het maatschappelijk werk van de Basis en het LZV. Er vinden één à twee intakegesprekken plaats; deze worden gevoerd door een maatschappelijk werker en een instructeur van KNGF. Daarna wordt in een aantal vervolggesprekken door KNGF verder ingegaan op details die van belang zijn voor een succesvolle plaatsing. De criteria die bij deze intake worden gehanteerd zijn beschreven in bijlage 1. Voor KNGF is dit een pilot die doorloopt tot in 2016. Tijdens dit traject worden ervaringen verzameld, die bijdragen aan een verdieping van de kennis en die mede worden gebruikt om processen op elkaar af te stemmen en waar nodig bij te stellen.

Stichting Hulphond Nederland biedt sinds januari 2013 PTSS-hulphonden aan voor (oud-)geüniformeerden met chronische PTSS. Eerder vond een pilot plaats waarbij Stichting Hulphond Nederland één veteraan met zijn eigen hond heeft begeleid in de opleiding van deze hond tot PTSS-hulphond. Tussen 2013 en medio 2014 zijn in totaal 28 aanvragen ontvangen. In 2013 zijn 8 PTSS-hulphonden geplaatst en in 2014 zullen in totaal 10 tot 13 PTSS-hulphonden worden geplaatst. Kandidaten melden zich zelf aan. Voor iedere kandidaat wordt voorafgaand aan de beslissing tot plaatsing van een hond een praktische en een medische indicatie opgesteld. De medische indicatie wordt opgesteld door een GZ-psycholoog, de praktische indicatie wordt beoordeeld door een hondengedragsdeskundige van Stichting Hulphond Nederland. Bij de medische indicatie geldt als criterium dat geen resultaat meer verwacht mag worden van een curatieve behandeling. Met andere woorden: de cliënt is uitbehandeld, er is sprake van een eindsituatie met een restconditie. De eventuele partner moet het eens zijn met de komst van de hond. De kandidaat moet in staat zijn om de hond te verzorgen en uit te laten, en zijn omgeving moet daartoe de mogelijkheid bieden. Een voorgeschiedenis waarbij de cliënt fysiek of verbaal geweld heeft gebruikt geldt als een contra-indicatie. Het protocol dat Stichting Hulphond Nederland volgt bij de indicatiestelling is als bijlage 2 toegevoegd.

4.2. Effecten van de omgang met honden in het algemeen.

Barker en Wolen (2008) analyseerden 129 onderzoeken over de effecten van het contact met gezelschapsdieren of met dieren in een therapeutisch kader. De meeste van deze onderzoeken waren beschrijvend van aard. De door hen onderzochte publicaties beschrijven vaak op zich zelf staande voorbeelden, een enkele keer was er sprake van een experimentele opzet. De auteurs komen tot de conclusie dat er in toenemende mate aanwijzingen zijn dat contact met huisdieren de eigenaars beschermt tegen stress en vergezeld gaat van andere voordelen, zoals een toename van fysieke activiteit. In de meer recente literatuur zijn geen aanwijzingen gevonden dat dit beeld is veranderd. Beetz et al. (2012) geven een uitgebreide analyse van tot dan toe verricht onderzoek naar de effecten van de omgang van mensen met dieren; meestal gaat het daarbij om de omgang met honden. Zij vinden sterke aanwijzingen voor positieve effecten van de interactie tussen mens en hond op de volgende aspecten van gezondheid:

- Een toename van sociale interacties, en een betere geestelijke en lichamelijke gezondheid, dit laatste met name wat betreft het hart- en vaatstelsel;
- Een vermindering van het stressniveau en van de ervaren angst.

Daarnaast zijn er beperkte aanwijzingen voor de volgende effecten:

- Betere werking van het afweersysteem, betere omgang met pijn, meer vertrouwen, toegenomen empathie en verbeterd leervermogen;
- Afname van agressiviteit, vermindering van stress.

Marshall (2012) vat in haar proefschrift samen dat in het algemeen honden in de geestelijke gezondheidszorg worden ingezet om drie doelen te bereiken: symptoomreductie, grotere onafhankelijkheid en betere kwaliteit van leven.

4.3. Effecten van PTSS-honden op de gezondheid.

De literatuur bevat een groot aantal observaties en beschrijvingen van de effecten die de inzet van PTSS-honden heeft op de geestelijke gezondheid, i.c. de symptomen van PTSS bij de hondeneigenaar. Een uitgebreide beschrijving is te vinden in het themanummer van het United States Army Medical Department Journal, April – June 2012, *Canine assisted therapy in military medicine*. De bijdrage aan dit themanummer van Yount et al (2012) geeft het volgende overzicht van de positieve effecten die een PTSS-hond kan hebben op de (geestelijke) gezondheid van zijn baas:

- Meer geduld, betere impulscontrole en emotieregulatie;
- Beter in staat om gevoelens te tonen;
- Verbetering slaap;
- Afname depressiviteit, toename positieve betekenis;
- Minder heftige schrikreactie (startle response);
- Minder medicijngebruik;
- Toegenomen ervaring van verbondenheid en acceptatie;
- Verbeterde assertieve vaardigheden;
- Beter functioneren in gezin en als ouder;
- Minder vastzitten in oorlogsherinneringen en meer gerichtheid op het heden;
- Minder stress, toegenomen kalmte.

Zillcha-Mano en collega's (2011) hebben interessant onderzoek gedaan, waarbij zij de attachmenttheorie van Bowlby hebben toegepast op de gehechtheid van mensen aan dieren, en dan met name op de band tussen mensen en hulphonden. Mensen verschillen van elkaar in wat genoemd wordt attachment-stijl of attachment-oriëntatie. Onderzoekers onderscheiden twee soorten gehechtheid, een veilige en een onveilige gehechtheid. Onveilige gehechtheid kent twee varianten. Een op angst gebaseerde oriëntatie staat in het teken van angst of bezorgdheid dat de partner (c.q. de hond) aan wie men gehecht is, in de toekomst niet beschikbaar is en dat men de steun van de partner moet ontberen. Mensen met deze instelling zijn hyperactief in de relatie en stellen alles in het werk om de relatie te behouden. De tweede oriëntatie is gebaseerd op vermijding (avoidance). Deze dimensie geeft aan in hoeverre de persoon er niet op vertrouwt dat de ander bereid is de relatie voort te zetten. Mensen bij wie deze dimensie de overhand heeft zijn gericht op behoud van hun onafhankelijkheid en van emotionele distantie. Beide dimensies staan een veilige, dat wil zeggen stabiele en constante gehechtheid in de weg.

Deze theorie is met name interessant met het oog op de band tussen een persoon met PTSS en zijn of haar buddyhond of hulphond. Bij PTSS spelen de dimensies angst en vermijding immers een prominente rol. Een bijkomend voordeel is, dat met deze begrippen zicht kan worden gekregen op mensen die mogelijk een risico lopen wanneer de hond komt te overlijden. Mensen die hoog scoren op de anxiety-dimensie verdienen in dit opzicht extra aandacht. Het eventuele verlies van de hond kan voor hen extra zwaar zijn. Mensen die hoog scoren op de avoidance-dimensie verdienen extra aandacht bij de intake. Dit kan een contra-indicatie vormen voor plaatsing van een hond.

Bovendien kan dit perspectief worden aangevuld of uitgebreid met de theorieën over de rol die het hormoon oxytocine speelt. Beetz et al.(2012) veronderstellen dat de positieve effecten van het contact met honden te herleiden zijn tot een activering van het oxytocinesysteem. Oxytocine is een hormoon dat in de hersenen wordt geproduceerd. De concentratie van dit hormoon stijgt tijdens seksuele activiteiten, bij vrouwen die bevallen of borstvoeding geven, maar ook door algemene contacten, aanraking en warmte in een vertrouwde, veilige omgeving en tijdens het aaien van dieren, bijvoorbeeld. Oxytocine heeft effecten op de fysiologie, op het psychologisch functioneren en op het gedrag. Een verhoogd oxytocineniveau gaat gepaard met een toename in de sociale interactie, een verhoogde pijndrempel en een verhoogde immuniteit (minder infecties), en met een afname van agressie, van stress en van angst. Een hoog oxytocinegehalte lijkt dan ook samen te hangen met gevoelens van verbondenheid en geborgenheid. Waarschijnlijk vermindert het stress en zorgt het ervoor dat sociale contacten gepaard gaan met aangename, plezierige gevoelens.

4.4 Actueel onderzoek.

In de Verenigde Staten wordt al langer een discussie gevoerd over de inzet van service dogs voor veteranen met PTSS. Daarbij gaat het om de vraag of het Department of Veterans Affairs de kosten die dit met zich meebrengt zou moeten vergoeden. Nadat het Amerikaanse Congres in 2009 besloten had dat service dogs ter beschikking gesteld kunnen worden aan veteranen met een psychische aandoening, besloot het Department of Veterans Affairs de kosten die dit met zich meebrengt niet te vergoeden, omdat er onvoldoende bewijs was dat deze kosten voldoende effecten opleveren. Wel hield men de mogelijkheid open om per geval te beoordelen of van de inzet van een hond voldoende therapeutisch effect verwacht mag worden, en of dit mogelijk leidt tot vermindering van (zorg)kosten die zonder hond wel gemaakt zouden worden, en die met hond vermeden kunnen worden.¹

Daarop heeft het Congres in 2010 opdracht gegeven om een onderzoek te starten naar de therapeutische waarde die de inzet van deze honden voor veteranen met PTSS kan hebben. Dit onderzoek heeft vertraging ondervonden wegens problemen in de samenwerking met de instellingen

¹ <http://blog.militaryauthority.com/blog-1/bid/233529/va-wont-pay-for-ptsd-service-dogs-should-they>

die deze honden ter beschikking zouden stellen ² Recent vond een herstart plaats, waarbij drie deelonderzoeken worden uitgevoerd, in opdracht van het Department of Veterans Affairs Twee deelstudies hebben betrekking op het inzetten van service dogs voor veteranen met PTSS, één onderzoek kijkt naar de effecten van een hond als gezelschapsdier voor veteranen met PTSS. (www.clinicaltrials.gov) Bij dit laatste onderzoek gaat het om veteranen die een hond uit een asiel adopteren en de verzorging en algemene gehoorzaamheidstraining van deze hond op zich nemen. Bij deze studie krijgen 48 veteranen een hond als gezelschapsdier, met ondersteuning in de algemene opvoeding van en omgang met de hond. De effecten op de geestelijke gezondheid worden gemeten met behulp van een groot aantal vragenlijsten (o.a. PTSS, depressie en alcoholgebruik). De uitkomsten van de onderzoeksgroep worden vergeleken met de uitkomsten van een groep veteranen die drie maanden op een wachtlijst staan, voordat zij een hond krijgen.

Twee andere onderzoeken hebben betrekking op veteranen die een PTSS-hond krijgen toegewezen. In het onderzoek "Service dogs for veterans with PTSD" doen 220 veteranen mee. Dit onderzoek loopt van begin 2014 tot eind 2017. At random krijgt de ene helft van deze groep veteranen een "service dog" die getraind is om veteranen met PTSS te ondersteunen, en de andere helft krijgt geen hond en geen specifieke interventie. De effecten op de geestelijke gezondheid worden gedurende twee jaar gemeten; gekeken wordt naar PTSS, depressie en alcoholgebruik. (clinicaltrials.gov, identifier NCT01329341)

In het onderzoek "Can service dogs improve activity and quality of life in veterans with PTSD?" doen eveneens 220 veteranen mee. Ook deze studie loopt van begin 2014 tot eind 2017 De belangrijkste effectparameter is de kwaliteit van leven en de beperkingen in het activiteitenpatroon. Hiervoor wordt de Disability Assessment Scale van de Wereld Gezondheidsorganisatie (WHO-DAS II) gebruikt. Daarnaast wordt gekeken naar de algemene gezondheid, PTSS, suïcidale gedachten, slaap, depressie, en naar zorggebruik en zorgkosten en naar de vraag of iemand werkt of niet. Ook dit is een gerandomiseerd onderzoek waarbij twee groepen worden vergeleken. De ene groep krijgt een PTSS-hond toegewezen, de andere groep een gezelschapshond. (clinicaltrials.gov, identifier NCT02039843) In Nederland is tot nu toe één empirisch onderzoek verricht, waarbij aan de Universiteit Groningen op verzoek van Stichting Hulphond Nederland de effecten van de inzet van een hulphond voor veteranen met PTSS zijn bestudeerd. (Lier, 2013) De auteur beschrijft achtereenvolgens de criteria op grond waarvan een kandidaat wel of niet in aanmerking komt voor een hond, de wijze waarop kandidaten zijn geworven en geselecteerd, de methode van dataverzameling en de instrumenten die daarbij zijn gebruikt. Onderzocht is of de inzet van een hond effect had op de kwaliteit van leven (Quality of Life Index, QLI), op de sociale integratie (Community Integration Questionnaire, CIQ), op het voorkomen van algemene lichamelijke en psychische klachten (Symptom Checklist, SCL-90) en op het bestaan

² <http://www.forbes.com/sites/rebeccaruiz/2013/11/22/va-to-resume-ptsd-service-dog-study/>

van posttraumatische stressklachten (PTSD Symptom Scale, PSS). Daarbij ging het om drie veteranen, dit aantal is te klein om aan de resultaten van dit onderzoek conclusies te verbinden. Momenteel wordt een vervolg op dit onderzoek uitgevoerd, waarbij de veteranen aan wie recent een hond is toegewezen ook meedoen.

Daarnaast vindt overleg plaats over mogelijke onderzoeken. Stichting Hulphond Nederland is in overleg met prof.dr. M. Olf van de Universiteit van Amsterdam; zij is specialist op het gebied van de neuro endocrinologie van PTSS en onderzoekt onder andere de rol van het hormoon oxytocine in relatie tot PTSS. Dit hormoon speelt een rol bij het beleven van plezier in sociale contacten en bij het uitvoeren van zorgtaken; in de volksmond is het bekend als "gelukshormoon" of "knuffelhormoon". KNGF Geleidehonden heeft contact met prof.dr. M-J. Enders-Slegers; zij is hoogleraar in de anthrozoölogie, de wetenschap de relaties tussen mensen en dieren bestudeert.

5. Conclusies en aanbevelingen

In deze paragraaf worden de argumenten samengevat op grond waarvan het Ministerie van Defensie kan besluiten om de projecten met PTSS-honden van KNGF Geleidehonden en Hulphond Nederland te ondersteunen. Daarna volgt een voorstel waarin wordt beschreven hoe die steun er uit kan zien. Paragraaf 5.2. beschrijft een mogelijke onderzoeksopzet en in paragraaf 5.3. worden de kosten in beeld gebracht die dit voorstel en het onderzoek met zich meebrengen.

5.1. Voorstel subsidie ondersteuning project PTSS-honden en begroting.

Hoewel op dit moment geen overtuigend wetenschappelijk bewijs is geleverd dat de inzet van honden ter ondersteuning van mensen met PTSS gunstige effecten heeft op de symptoomvermindering en de verbetering van de kwaliteit van leven, zijn er drie redenen op grond waarvan het Ministerie van Defensie de initiatieven op dit gebied van Hulphond Nederland en van KNGF Geleidehonden kan ondersteunen.

1. De inzet van PTSS-honden wordt in brede zin maatschappelijk ondersteund. Er is ook in Nederland veel publiciteit gegenereerd voor deze nieuwe vorm van de inzet van honden ter ondersteuning van mensen met een beperking of met een chronische (psychiatrische) aandoening. Steun door het Ministerie van Defensie komt dan ook tegemoet aan een maatschappelijke behoefte.

2. Er zijn voldoende aanwijzingen te vinden in de literatuur op grond waarvan een positief effect verwacht mag worden van de inzet van deze honden op de gezondheid en de kwaliteit van leven van de (oud-)geüniformeerde bij wie zo'n hond wordt geplaatst.
3. De betrokkenheid van het Ministerie van Defensie kan ook gericht zijn op het vergroten van de wetenschappelijke kennis door bij te dragen aan onderzoek gericht op de effecten van de inzet van deze honden. Bij de effecten kan zowel gekeken worden naar de effecten in praktische, toegepaste zin op het gebied van gezondheid en kwaliteit van leven, alsook in meer fundamenteel op het gebied van de aan die effecten ten grondslag liggende processen.

Het Ministerie van Defensie kan de projecten die KNGF Geleidehonden en Stichting Hulphond Nederland zijn gestart ondersteunen door een subsidie te verstrekken ten behoeve van een pilot om de effectiviteit van deze programma's te beoordelen. Zo'n pilot voorziet in financiële steun bij de plaatsing van in totaal zestien honden, verspreid over een periode van twee jaar. Het Ministerie van Defensie zou voor een vast bedrag per hond kunnen bijdragen in de opleidingskosten; via het ABP, afdeling Bijzondere Regelingen Defensie, kan een bijdrage ter beschikking worden gesteld in de structurele kosten die het onderhouden van een hond met zich meebrengt (voeding, dierenarts, materialen).

Uitgangspunt in deze subsidie is het principe van publiek-privaat partnerschap: naast de bijdrage van de overheid dienen de particuliere sector in het algemeen en de beide stichtingen in het bijzonder, maar ook de beoogde hondenbezitter een bijdrage in de kosten te leveren. Op deze manier worden de beide programma's maatschappelijk verankerd en kan een draagvlak worden gebouwd, dat bij een eventuele voortzetting van de programma's kan zorgen voor de daarvoor benodigde middelen. In deze opzet kan de overheid de helft van de opleidingskosten en van de onderhoudskosten voor haar rekening nemen. De beide stichtingen dienen dan zelf, eventueel met gerichte fondsenwervingsacties voor de andere helft van de kosten te zorgen, en de hondeneigenaar draagt zelf zijn of haar deel in de onderhoudskosten bij.

Volgens het hierna volgende onderzoeksvoorstel worden bij de eigenaar van de hond op een aantal momenten data verzameld, die informatie geven over de effecten van de omgang met deze honden. Gezien de te bereiken aantallen kan de effectiviteit van de plaatsing van en de omgang met deze honden niet met zekerheid worden vastgesteld. De aantallen zijn bij een realistische benadering te klein om statistisch significante verbanden te kunnen leggen tussen plaatsing van en omgang met de hond enerzijds en de gezondheid en het welzijn van de hondengeleider anderzijds. Een zorgvuldige evaluatie geeft wel informatie over de toegevoegde waarde van deze programma's en over de vraag, of het nuttig en verantwoord is om hiermee door te gaan. Er wordt geen vergelijking gemaakt tussen buddy- of hulphonden enerzijds en een hond als gezelschapsdier anderzijds. In het Amerikaanse onderzoek wordt dit aspect wel meegenomen; contact en informatie-uitwisseling met de Amerikaanse

onderzoekers zal wel inzicht geven in de mogelijk verschillende effecten die de omgang met een van beide soorten honden kan hebben.

Bij het toekennen van deze subsidie gelden drie voorwaarden.

1. Over de plaatsing van de honden en over het verloop gedurende dit project vindt overleg en afstemming plaats met eventuele behandelaars en met het Landelijk Zorgsysteem voor Veteranen.
2. Beide stichtingen nemen ook andere PTSS-honden die zij in de onderzoeksperiode bij (oud-) geüniformeerden plaatsen in dit onderzoek op.
3. Voor het onderzoek wordt overleg en waar mogelijk aansluiting gezocht bij universiteiten in Nederland die vergelijkbaar onderzoek uitvoeren, en bij de onderzoeken die momenteel door de Veterans Administration in de Verenigde Staten worden uitgevoerd.

5.2. Opzet onderzoek PTSS-honden.

Bij de keuze van de parameters, waarop gemeten wordt of het inzetten van een PTSS-hond effect heeft en van de vragenlijsten die in dit onderzoek worden gebruikt wordt gestreefd naar enerzijds beperking en anderzijds doeltreffendheid. Met dit laatste wordt bedoeld dat zij specifiek gericht zijn op de effecten die men verwacht. Op grond van de literatuur en rekening houdend met reeds in gang gezet onderzoek kunnen een aantal parameters gemeten worden; bij elke parameters kunnen passende instrumenten worden gevonden. Eerst worden de verschillende parameters of domeinen met de daarbij horende vragenlijsten benoemd. Daarna wordt een voorstel gedaan voor de keuze van vragenlijsten die bij dit onderzoek gebruikt kunnen worden.

1. Kwaliteit van leven.

QLI: Quality of Life Index.

Deze lijst bestaat uit 34 vragen die de tevredenheid meten op vier belangrijke levensdomeinen. Deze domeinen zijn: gezondheid en functioneren, het sociale en het economische domein, het psychologische en het spirituele domein. De tevredenheid wordt gemeten op een zespuntsschaal, oplopend van zeer ontevreden naar zeer tevreden. Een hoge score wijst op een hoge kwaliteit van leven.

Deze vragenlijst wordt gebruikt door de Universiteit Groningen in het onderzoek in opdracht van de Stichting Hulphond Nederland.

2. Symptomen van PTSS.

PSS, PTSD Symptom Scale.

Deze lijst bevat 15 vragen over mogelijk traumatiserende ervaringen, 6 vragen over de beleving ervan en 17 vragen over bij PTSS horende symptomen. Deze laatste vragen wordt gescoord van 0 (helemaal niet) tot 3 (3 tot 5 keer per week, zeer, altijd). Een score boven 14 kan wijzen op een PTSS. De Stichting Hulphond Nederland gebruikt deze lijst in haar onderzoek.

De PCL-5 (PTSD Checklist voor DSM-5) bevat 20 vragen, afgestemd op de DSM-5 en wordt gebruikt in het onderzoek van het Amerikaanse Department of Veterans Affairs. Deze vragenlijst is niet bewerkt voor toepassing in het Nederlands. Hiervoor kan samenwerking worden gezocht met een universiteit in Nederland.

3. Algemene gezondheid.

EQ-5D-5L, EuroQol, 5 dimensies, 5 niveaus

Dit is een algemene vragenlijst en meet de gezondheidstoestand op vijf dimensies: mobiliteit, zelfzorg, algemene activiteiten, pijn/ongemak en angst/depressie. Aan de hand van de scores op elk van deze vijf domeinen wordt de gezondheidstoestand op vijf niveaus bepaald. Daarbij staat score 11111 voor de slechts denkbare toestand en 55555 voor de optimale gezondheidstoestand. In Rotterdam werkt een groep aan de Erasmus Universiteit met de Nederlandse versie van deze lijst.

OQ-45, Outcome Questionnaire

Deze lijst bevat 45 vragen die met behulp van een vijfpuntsschaal de gezondheid meten op drie domeinen: symptomen, interpersoonlijke relaties en sociaal-maatschappelijke rol.

Deze beide lijsten worden gebruikt door KNGF-Geleidendhond in haar pilot met PTSS-honden.

SCL-90, Symptom Checklist.

Dit zijn 90 vragen die gescoord worden op een vijfpuntsschaal en die een indruk verschaffen over eventueel ervaren lichamelijke en psychische klachten. De lijst bestaat uit 9 subschalen: agorafobie, angst, depressie, somatische klachten, insufficiëntie van denken en handelen, wantrouwen en interpersoonlijke sensitiviteit, hostiliteit en slaapproblemen. De Stichting Hulphond Nederland maakt in haar onderzoek gebruik van deze vragenlijst.

4. Participatie in sociale activiteiten.

CIQ, Community Integration Questionnaire.

Deze lijst meet sociale integratie, met de nadruk op deelname aan het maatschappelijk

verkeer. De lijst bevat 15 items waarop een score tussen 0 en 2 mogelijk is. Een hogere score wijst op een betere vorm van integratie. Deze lijst wordt gebruikt in het onderzoek van de Stichting Hulphond Nederland.

5. Gehechtheid.

PAQ, Pet Attachment Questionnaire.

Deze schaal is ontwikkeld door Zilcha-Mano et al. (2011) en meet de mate waarin angst en vermijding in de gehechtheid aan dieren een rol spelen. De schaal bestaat uit 26 items die de respondent zelf kan invullen. Om een Nederlandse versie van deze lijst te ontwikkelen kan samenwerking worden gezocht met de Adelphi University, Garden City, NY-USA

6. Neurobiologie.

Als laatste kan overwogen worden om ook het oxytocine-niveau in het bloed te meten. Dit aspect kan worden uitgewerkt in overleg met prof.dr. Miranda Olf. Zij is verbonden aan de Afdeling Psychiatrie van het AMC Amsterdam en Universiteit van Amsterdam en verricht onderzoek naar de rol van oxytocine.

Rekening houdend met de overlap tussen de verschillende vragenlijsten qua domeinen en variabelen die gemeten worden en op basis van de hierboven kort samengevatte theoretische uitgangspunten kan ervoor gekozen worden om in de pilot de volgende vragenlijsten op te nemen. Om het aantal vragen beperkt te houden is gekozen voor de EQ/5D/5L als maat voor de kwaliteit van leven en voor de gezondheidstoestand. Dit biedt de mogelijkheid voor samenwerking met de onderzoeksgroep bij de Erasmus Universiteit die het Nederlandse onderzoek met dit instrument coördineert. Het domein "gezondheid" toegespitst op de symptomen van PTSS, komt aan de orde in de PCL-5. Sociale interactie en gehechtheid worden gemeten met behulp van de Community Interaction Questionnaire en de Pet Attachment Questionnaire. Door deze keuze worden een enkele vragenlijst die nu wel worden gebruikt door KNGF Geleidehond of Stichting Hulphond Nederland in dit onderzoek niet gebruikt. Zoals gezegd, berust deze keuze op overwegingen die te maken hebben met efficiëntie. Verder staat het de beide stichtingen vrij om ook andere vragenlijsten in hun projecten te gebruiken. De vragenlijst voor dit onderzoek bestaat uit de volgende onderdelen:

PCL-5	20 items
EQ-5D-5L	5 items
CIQ	15 items
PAQ	26 items

Dit resulteert in een vragenlijst met in totaal 66 items, hetgeen alleszins acceptabel is.

Uitgaande van een pilot waarbij tweemaal acht koppels van cliënten en honden deelnemen kan een onderzoeksopzet er als volgt uitzien. Gedurende twee jaar worden elk half jaar vier honden geplaatst, twee via KNGF Geleidehonden en twee via de Stichting Hulphond Nederland. Bij het begin worden vier honden geplaatst en vier kandidaten worden op een wachtlijst geplaatst. Na een half jaar krijgen de kandidaten van de wachtlijst een hond toegewezen. Op die manier worden telkens na een half jaar opnieuw vier honden geplaatst bij de kandidaten die tot dan toe op de wachtlijst stonden. Dit gebeurt voor het laatst na achttien maanden. Op deze manier worden in totaal verspreid over een periode van twee jaar zestien honden geplaatst.

Vanaf het begin van het project worden elk half jaar metingen verricht, door middel van de geselecteerde vragenlijsten en een interview. Het interview is semi-gestructureerd; hiervoor wordt separaat een protocol opgesteld.

Bij elke deelnemer wordt driemaal een meting verricht, eenmaal bij het begin, voordat de hond wordt geplaatst, dan na zes maanden en de laatste keer na achttien maanden. Op die manier wordt een beeld verkregen van het initiële effect en van de effecten op langere termijn. In bijlage 4 wordt de opzet van dit onderzoek schematisch samengevat.

5.3. Begroting.

Deze paragraaf beschrijft een globale begroting in drie onderdelen:

- deel 1: kosten in verband met de opleiding van de honden;
- deel 2: kosten voor een onderzoek naar de effectiviteit van de inzet van PTSS-honden;
- deel 3: kosten voor het onderhoud van de honden.

Deel 1: opleiding van de honden.

Eerste jaar:

Opleiding van vier honden bij Stichting Hulphond, 4 maal 50% van 21.000 euro ³ :	42.000
Opleiding van vier honden bij KNGF Geleidehond:, 4 maal 50% van 12.000 euro:	24.000
Onderhoudskosten via ABP, 8 maal 50% van 1200 euro:	4.800

Tweede jaar:

Opleiding van vier honden bij Stichting Hulphond, 4 maal 50% van 21.000 euro:	42.000
Opleiding van vier honden bij KNGF Geleidehond:, 4 maal 50% van 12.000 euro:	24.000
Onderhoudskosten via ABP, 8 maal 50% van 1200 euro:	4.800
Totaal voor de periode van twee jaar:	141.600 euro

³ De opleidingskosten verschillen sterk bij de twee stichtingen. In deze notitie wordt geen rekening gehouden met de hieraan ten-grondslag liggende oorzaken. Er kan ook gekozen worden voor een forfaitair bedrag per stichting.

Deel 2: onderzoek effectiviteit PTSS-honden.

Om de benodigde data te verzamelen en deze te analyseren en te beschrijven is capaciteit nodig bij een universitaire onderzoeksgroep of bij een andere wetenschappelijke instantie. Op dit moment wordt al onderzoek verricht aan de Universiteit Groningen en bij de Open Universiteit in Heerlen. De onderzoeksgroep in Groningen is verbonden aan Stichting Hulphond Nederland, de onderzoeker in Heerlen werkt samen met KNGF Geleidehonden. Daarnaast is Stichting Hulphond Nederland in gesprek met een onderzoek bij het AMC, Universiteit van Amsterdam; dit gesprek gaat over de neurohormonale parameters die mogelijk relevant zijn in dit project, met name de rol die oxytocine mogelijk speelt.

De omvang van het werk is niet van dien aard dat daarvoor een afzonderlijke aanstelling nodig is; aansluiting en onderbrenging van dit onderzoek bij bestaande initiatieven heeft dan ook de voorkeur. Een junior onderzoeker of een onderzoeksassistent kan zorgen voor de dataverzameling en –verwerking; een senior onderzoeker zorg voor de analyse en de beschrijving van de data.

De totale doorlooptijd van het onderzoek is drie jaar en een maand, gerekend vanaf de plaatsing van de eerste honden. Anderhalf jaar na begin van het project worden de laatste honden geplaatst. De derde en laatste meting vindt plaats anderhalf jaar na plaatsing van deze (laatste) honden. Dus 36 maanden na begin van het project. In totaal worden op 48 momenten data verzameld en ingevoerd. Inclusief reistijd wordt hiervoor per meting vijf uur junior onderzoeker berekend. De rol van de senior onderzoeker is tijdens de eerste twee en een half jaar beperkt tot het superviseren en adviseren van de junior onderzoeker. De tijd die hiervoor nodig is te verwaarlozen en kan worden gecompenseerd in het laatste half jaar. Dan verricht de senior onderzoeker de analyse en schrijft hij zijn rapport. Naar schatting heeft hij hiervoor in totaal veertien hele dagen nodig.

Dit leidt tot de volgende concept-begroting:

Dataverzameling:	reiskosten: 48 maal 25 euro	1200
	240 uur junior onderzoeker à 40 per uur	9.600
Data-analyse en rapportage:	14 dagen à 8 uur à 90 per uur	10.080
Totaal:		20.880 euro

Een onderzoek naar het oxytocineniveau gedurende dit project kan als optie aan dit project worden toegevoegd. De kosten zullen qua inzet van personeel op ongeveer hetzelfde uitkomen, maar er zullen extra kosten bijkomen vanwege de laboratoriumbepalingen. Voor dit deelonderzoek dient rekening te worden gehouden met een vergelijkbaar bedrag van 20.880 euro.

Afgerond komt daarmee de totale subsidie van het Ministerie van Defensie afgerond neer op maximaal 185.000 euro, voor de gehele looptijd van het project. De hierboven weergegeven begroting

berust op een schatting van de met dit onderzoek gemoeide kosten; bij nadere uitwerking van een en ander kunnen de afzonderlijke posten nauwkeuriger in beeld worden gebracht

Deel 3: kosten voor het onderhoud van de hond.

De kosten om een hond te onderhouden komen neer op ongeveer 100 euro per maand. Hierbij gaat het om de voeding, de vaccinaties en overige dierenartskosten, de hondenbelasting en materiaal dat wordt aangeschaft (mand, lijn, borstel, speeltjes). Het ABP zou via de Afdeling Bijzondere Regelingen Defensie hier de helft van kunnen betalen.

Deze vorm van subsidie komt dan neer op:

Per jaar, 8 honden, maal 12 maanden maal 50% van 100 euro.	4800
Totaal voor twee jaar	9600 euro.

Bijlage 1: geraadpleegde literatuur

- Barker, S B., Wolen, A.R. (2008) The benefits of human-companion animal interaction: a review. *Journal of Veterinary Medical Education*, 35(4): 487-495
- Beetz, A., Uvnas-Moberg, K., Julius, H., Kotschral, K. (2012). Psychosocial and psychophysiological effects of human-animal interactions: the possible role of oxytocin. *Frontiers in psychology, Psychology for clinical setting*, 3, July 2012: 1-15.
- Büttelmann, D., Römpke, A-K. (2014) Anxiety reducing effect: dog, fish and plant in direct comparison. *Anthozoo: a multidisciplinary journal of the interactions of people and animals*, 27: 267-277
- Canine-assisted therapy in military medicine. *The United States Army Medical Department Journal*, April – June 2012 (themanummer)
- Dietz, T.J., Davies, D., Pennings, J. (2012). Evaluating animal-assisted therapy in group treatment for child sexual abuse. *Journal of Child Sexual Abuse*, 21, 6: 665-683.
- Hamama, L. Hamama-Raz, Y., Dagan, K. Greenfeld, H., Rubinstein, Ch., Ben-Ezra, M. (2011). A preliminary study of group intervention along with basic canine training among traumatized teenagers: a 3 month longitudinal study. *Children and Youth Services Review*, 33, 10: 1975-1980.
- Feng, Z., Dibben, Chr., Witham, M.D , Donnan, P.T., Vadiveloo, T., Sniehotta, F., Crombie, I.K., McMurdo, M.E.T. (2014). Dog ownership and physical activity in later life: a cross-sectional observational study. *Preventive Medicine*, 66 (sept) : 101-106.
- Hark, D. 12 ways your pet can improve your mental health. *Huffpost Healthy Living*, 14 May 2013 (http://www.huffingtonpost.com/danielle-hark/pet-ownership-health_b_3187960.html).
- Lefkowitz, C. M. (2005). *Animal-assisted prolonged exposure: a new treatment for survivors of sexual assault suffering with posttraumatic stress disorder* [dissertation]. Widener University, Institute for Graduate Clinical Psychology.
- Lier, R.L. (2010). *Onderzoek naar het effect van de inzet van hulphonden bij veteranen met een post-traumatische stress stoornis. Examining the effect of service dogs on veterans with posttraumatic stress disorder*. Rijksuniversiteit Groningen, Afdeling Psychologie, Masterthese Klinische Psychologie.
- Marshal, C.B. (2012). *Application of psychiatric service dogs in mental health care* [dissertation]. California Institute of Integral Studies.
- Mayon-White, R. (2005). Commentary: Pets-pleasures and problems. *British Medical journal*, 331, 3: 1254-1255.
- McConnell, A.R., Brown, C.M., Shoda, T.M., Stayton, L.E., Martin, C.E. (2011). Friends with benefits: on the positive consequences of pet ownership. *Journal of Personality and Social Psychology*, 101, 6: 1239-1252.
- McNicholas, J., Gilbey, A., Rennie, A., Ahmedzai, S., Dono, J-A., Ormerod, E. (2005) Pet ownership and human health: a brief review of evidence and issues. *British Medical Journal*, 331, 7527: 1252-1254.

- Mills, J.T. & Yeager, A.F. (2012). Definitions of animals used in healthcare setting. *The United States Army Medical Department Journal: Canine-assisted therapy in military medicine*, April-June 2012, p. 12-18.
- Poresky, R.H., Hendrix, Ch., Mosier, J.W., Samuelson, M.L. (1987). The companion animal bonding scale: internal reliability and construct validity. *Psychological Reports*, 60, 3: 743-746
- Rothbaum, B.O. (2013). Service dogs in military medicine. *Psychiatric Annals*, 43, 6: 291.
- Serpell, J.A. (1999). Animal companions and human well-being: an historical exploration of the value of human-animal relationship. In: Fine, A.H., *Handbook of animal-assisted therapy: theoretical foundations and guidelines for practice*. Academic Press.
- Shubert, J. (2012). Dogs and human health mental health: from the pleasure of their company to the benefits of their assistance. *The United States Army Medical Department Journal: Canine-assisted therapy in military medicine*, April-June 2012, p. 21-30.
- Stern, S.L., Donahue, D.A., Allison, S., Hatch, J.P., Lancaster, C.L., Benson, T.A., Johnson, A.L., Jeffreys, M.D., Pride, D. Moreno, C., Peterson, A.L. (2013). Potential benefits of canine companionship for military veterans with posttraumatic stress disorder (PTSD). *Society & Animals: Journal of Human-Animal Studies*, 21, 6: 568-581.
- Taylor, M. F., Edwards, M.E., Pooley, J.A. (2013). "Nudging them back to reality": toward a growing public acceptance of the role dogs fulfil in ameliorating contemporary veterans' PTSD symptoms. *Anthrozoos*, 26, 4: 593-611.
- Thompson, M. (2010). Bringing dogs to heal: care for veterans with PTSD. *Time*, 176, 21: 54-57.
- Yount, R., Ritchie, E.C., St. Laurent, M., Chumley, P., Olmert, M.D. (2013). The role of service dog training in the treatment of combat-related PTSD. *Psychiatric Annals*, 43, 6: 292-295.
- Zilcha-Mano, S., Mikulincer, M., Shaver, P.R. (2011). An attachment perspective on human-pet relationships: conceptualization and assessment of pet attachment orientations. *Journal of Research in Personality*, 45, 5: 345-357.
- Zilcha-Mano, S., Mikulincer, M., Shaver, P.R. (2011). Pet in the therapy room: an attachment perspective on animal-assisted therapy. *Attachment and human development*, 13, 6: 541-561.

Bijlage 2: criteria KNGF Geleidehonden

KNGF Geleidehonden hanteert de volgende criteria om vast te stellen of iemand in aanmerking komt voor een buddyhond:

- Veteranen of andere (oud)geüniformeerden hebben door hun werkzaamheden ernstige psychische klachten. Een medische indicatie PTSS is noodzakelijk;
- Revalidanten met PTSS kunnen in aanmerking komen voor een combinatie van een buddyhond/assistentiehond;
- De hond moet een duidelijke toegevoegde waarde hebben. Hierbij valt te denken aan gebrek aan dagstructuur, vereenzaming, terugtrekking uit de samenleving;
- De hond moet bijdragen aan een grotere zelfstandigheid en vermindering van zorgondersteuning;
- Het moet mogelijk zijn de hond zelf te verzorgen, met hem te werken, hem geschikte huisvesting te bieden en het welzijn van de hond te garanderen;
- De aanvragen en het hele gezin zijn voldoende gemotiveerd om de hond in huis te hebben en hem zijn taak te laten vervullen,
- Het is belangrijk dat de aanvrager en de gezinsleden niet afwijzend tegenover honden staan en de bijbehorende verplichtingen accepteren:
 - de hond moet minimaal vier maal per dag worden uitgelaten, waarvan hij minstens eenmaal per dag een half uur moet kunnen loslopen;
 - tijdens vakanties moet opvang voor de hond worden geregeld als hij niet meekan. Het is daarbij niet toegestaan de hond in een asiel of pension te plaatsen;
 - de hond moet in de nabijheid van zijn baas kunnen zijn. Hij mag daarom niet in een kennel, schuur of andere afgescheiden ruimte worden gehuisvest;
 - de hond heeft recht op goede voeding en (medische) verzorging;
 - er moet voor de hond een ziektekostenverzekering worden afgesloten.
- Bereidheid mee te werken aan een onderzoek naar de kwaliteit van leven.

Bijlage 3: protocol Stichting Hulphond Nederland (HHN)

De te volgen stappen bij een aanvraag voor een PTSS Hulphond op rij:

1. Dossier screening.
2. Intake gesprek met GZ psychologe (freelance ingehuurd door Stichting Hulphond Nederland), risico taxatie.
3. Overleg met behandelaren die betrokken zijn bij de veteraan.
4. Bij akkoord volgt een praktische indicatie door HHN.
5. Bespreking van alle bevindingen in het multidisciplinair team waaronder een GZ psychologe, cliëntenzorg alsook manager (tevens maatschappelijk werkende) van HHN.
6. Bij een positief advies wordt dit teruggekoppeld aan de veteraan, diens behandelaar en eventuele partner. Bij negatief advies volgt gesprek met de veteraan en diens eventuele partner. Er volgt een terugkoppeling aan de behandelaar.
7. Bij negatief advies stopt het proces.
8. Bij positief advies volgen er 5 sessies met verschillende honden, onder begeleiding van een therapietrainer van HHN. Op basis hiervan wordt een profiel van de toekomstige hond gemaakt die past bij de veteraan. Daarnaast wordt gekeken over welke vaardigheden men beschikt om straks met de hond te kunnen functioneren. Er worden vaardigheden aangeleerd of uitgebouwd zodat als de hond geplaatst wordt er al een bepaalde vaardigheid en vertrouwdheid bestaat. Daarnaast kan de veteraan met een hond ervaren of het beeld en de verwachtingen ook reëel zijn en passen bij de realiteit van de veteraan.
9. Er wordt een hond voorgesteld en bij een match (wederzijdse klik).
10. 5 sessies met de veteraan en diens partner en of kinderen. Deze sessies worden gedaan met de hond waar een match mee is gemaakt. Deze sessies staan in het teken van de eigen hond leren aan te sturen en leren kennen. Daarnaast worden de eventuele partner en kinderen betrokken bij het proces. Hun rol en eventuele bijdrage wordt besproken en ook zij krijgen handvatten voor de omgang met en aansturing van de hond. Met betrekking tot het aftrainen van de hond wordt besproken welke specifieke zaken de hond moet worden aangeleerd in het specifieke geval van de veteraan voor wie de hond bedoeld is.
11. Alvorens tot plaatsing van een hond wordt overgegaan wordt er een stappenplan gemaakt om de uitbreiding van de activiteiten in het dagelijks leven met een hond stapsgewijs op te bouwen. Door alles afgestemd op de belastbaarheid -samen met de veteraan en diens omgeving -te faseren wordt gezorgd voor een verantwoorde opbouw van activiteiten en wordt overvraging voorkomen.
12. Plaatsing van de hond bij de veteraan thuis.
13. Begeleidingstraject als de hond geplaatst is. De cliëntenzorg van HHN is hiervoor verantwoordelijk. (deze bestaat o.a uit een hondentrainer gespecialiseerd in het begeleiden van de veteraan in de thuissituatie in relatie tot de hond).
14. Periodieke evaluatie van het traject met de veteranen, de honden en hun partners om lessen te leren ter mogelijke verbetering van het opleidingstraject
15. Minimaal twee jaarlijkse controle gedurende het werkzame leven van de hond. (meer

begeleiding op afroep mogelijk).

Uiteraard wordt de verwijzer of behandelaar van de betreffende veteraan op de hoogte gehouden van de stappen.

Bijlage 4: schema onderzoek

De nummers in onderstaande tabel verwijzen naar de eigenaars bij wie op de aangegeven momenten een hond wordt geplaatst. Op t=0, dus bij het begin van het project wordt bij eigenaars 1 tot en met 4 een hond geplaatst, en de kandidaat-eigenaars 5 tot en met 8 worden op de wachtlijst geplaatst. Deze laatste krijgen dan na zes maanden een hond toegewezen, et cetera. De momenten waarop vragenlijsten en eventueel een interview worden afgenomen zijn in rood aangegeven.

Tijdstip	Conditie		Meting
	Hond geplaatst	Kandidaat op wachtlijst	
t=0 (bijv. 1-1-2015)	1 - 4	5 - 8	- PCL-5 - EQ-5D-5L - CIQ - PAQ - Interview
t=2 (6 maanden)	1 - 4 5 - 8	9 - 12	- PCL-5 - EQ-5D-5L - CIQ - PAQ - Interview
t=3 (12 maanden)	5 - 8 9 - 12	13 - 16	- PCL-5 - EQ-5D-5L - CIQ - PAQ - Interview
t=4 (18 maanden)	1 - 4 9 - 12 13 - 16		- PCL-5 - EQ-5D-5L - CIQ - PAQ - Interview
t=5 (24 maanden)	5 - 8 13 - 16		- PCL-5 - EQ-5D-5L - CIQ - PAQ - Interview
t=6 (30 maanden)	9 - 12		- PCL-5 - EQ-5D-5L - CIQ - PAQ - Interview
t=7 (36 maanden)	13 - 16		- PCL-5 - EQ-5D-5L - CIQ - PAQ - Interview

MT HDP

Bestuursstaf
Hoofddirectie Personeel
Bijzondere Personeelszorg
Den Haag - MvD Kalvermarkt
Kalvermarkt 32
's-gravenhage
Postbus 20701
2500ES 's-gravenhage
NL
www.defensie.nl

Contactpersoon

[REDACTED]
Hfd Afd Bijzondere
Personeelszorg

memo

Hulphonden voor veteranen

1. **Inleiding.** Mede naar aanleiding van ontwikkelingen in het buitenland is de Stichting de Basis met het Koninklijk Nederlands Geleidehond Fonds (KNGF) een pilot gestart om te onderzoeken in hoeverre veteranen met PTSS geholpen kunnen worden met een zogenaamde hulphond.
2. Onafhankelijk hiervan is min of meer gelijktijdig een initiatief gestart door de Stichting Hulphond Nederland om hulphonden op te leiden voor veteranen. Dit initiatief, dat gesteund wordt door de voormalig CDS GEN b.d. van Uhm, heeft veel publiciteit gekregen. Opmerkelijk is dat het het KNGF gesteund wordt door oud CDS GEN b.d. Berlijn.
3. Afgelopen 4 september heeft ondergetekende met KOL Segaar een bezoek gebracht aan de KNGF om over de voortgang van de pilot te spreken. Gevoegd is de briefing met de belangrijkste bijzonderheden.
4. Dit MEMO geeft op hoofdlijnen de stand van zaken en geeft enkele gedachten over de voortzetting.
5. De pilot bij de Basis en de KNGF is gestart in april en loopt tot medio 2014. Selectie van de veteraan vindt plaats door MW van de Basis. De eerste twee honden zijn geplaatst, twee anderen volgen tot eind 2013. Het streven is om tot medio 2014 tenminste 5 honden geplaatst te hebben, indien mogelijk meer (maximaal 10). De eerste indruk is erg positief.
6. Het effect van de hond op het welzijn van de veteraan wordt gemeten aan de hand van gestandaardiseerde vragenlijsten en wetenschappelijk onderbouwd. Tijdens het bezoek werd een goede indruk gekregen van de aanpak van de pilot.
7. In medische kringen (LZV/MGGZ) is men sceptisch over het daadwerkelijke effect van een hulphond voor de behandeling van de psychische klachten van de veteraan.
8. Vooruitlopend op de uitkomsten van de pilot is het goed om na te denken over vervolgstappen:
 - a. Hoe gaan we deze initiatieven aansturen en inbedden?
 - b. Hoe zouden financieringen kunnen lopen (gelet op de zorgplicht van

Datum

Onze referentie

Bijlagen

1

Termijn rubricering

1 jaar

Bij beantwoording, datum, onze referentie en onderwerp vermelden.

defensie voor de veteraan zal toch naar defensie worden gekeken)?

Bestuursstaf
Hoofddirectie Personeel
Bijzondere Personeelszorg

9. Aandachtspunten daarbij zijn:

Datum
Onze referentie

- a. Betrekken van het Vi.
- b. Zowel KNGF als Hulphond (beide zijn gerenommeerde instellingen) erbij betrekken, geen keuze maken.
- c. Aandacht voor een eenduidige selectie van de veteraan (lang niet elke veteraan met PTSS is geschikt).
- d. Financiering kan op verschillende vormen, maar dit vraagstuk vooralsnog parkeren. Bij voorkeur laten lopen via een bestaande subsidiestroom (Vi/de Basis) of via de voorzieningen ABP (bij duidelijk bewezen nut).

Hfd Afd Bijzondere Personeelszorg

████████████████████

████████████████

Fiche MINDEF

Onderwerp	Buddy en hulphonden	27 november 2014

Stafbehandelaar: [REDACTED]	Afgestemd met: HDP

Inhoud & samenvatting

Dit fiche dient ter voorbereiding op het bezoek 1 december a.s. van MINDEF aan Stichting Hulphond Nederland, gaat in op de bestaande situatie rondom twee instanties die actief zijn op dit terrein en sluit af met enkele adviezen rondom de Stichting Hulphond Nederland.

Kern: De Stichting Hulphond Nederland en het Koninklijke Nederlandse Geleidehonden Fonds (KNGF) hebben de afgelopen jaren, in navolging van de Verenigde Staten, het Verenigd Koninkrijk en Canada, hulphonden opgeleid die speciaal gericht zijn op veteranen met PTSS. De honden zijn gespecialiseerd in het herkennen van PTSS-klachten bij de veteraan en kunnen de veteraan gerust stellen. Door de specifieke ondersteuning van de hulphond kan de levenskwaliteit (het welbevinden) van de veteraan aanmerkelijk toenemen. Een goede indicatiestelling is belangrijk om ervoor te zorgen dat de eigenschappen van de hond goed aansluiten op de specifieke hulpbehoefte van de veteraan. Gelet op de positieve ervaringen is Defensie voornemens deze initiatieven te ondersteunen.

Beschouwing

Algemeen

De PTSS-hulphond is een signaleringshond die speciaal wordt opgeleid voor mensen met Post Traumatisch Stress Syndroom (PTSS). Een PTSS-hulphond helpt zijn baas om te gaan met stress veroorzaakt door traumatische ervaringen. De PTSS-hulphond is in de eerste plaats een buddy.

Er zijn meerdere initiatieven op het gebied van hulphond voor militaire oorlogs- en dienstslachtoffers. Twee stichtingen experimenteren met hulphonden voor veteranen, het Koninklijke Nederlandse Geleidehonden Fonds (KNGF) en de Stichting Hulphond. Saignant detail is dat GEN b.d. Berlijn zich inzet voor de KNGF en GEN b.d. van Uhm voor de Stichting Hulphond Nederland.

Het **KNGF** is samen met de Stichting de Basis een onderzoek gestart naar buddyhonden voor PTSS slachtoffers. (ambassadeur de generaal b.d. Berlijn) In het kader van dit onderzoek worden in de periode 2013 – 2015 circa 15 buddyhonden geplaatst bij PTSS slachtoffers (veteranen, maar ook politiemensen). Los daarvan heeft de **Stichting Hulphond Nederland** (ambassadeur, de generaal b.d. van Uhm) inmiddels 8 hulphonden in 2013 en ca. 10 in 2014 verstrekt aan verschillende veteranen die zich hadden aangemeld.

De KNGF leidt niet alleen geleidehonden op, maar doet ook wetenschappelijk onderzoek naar de verbetering van de kwaliteit van leven van veteranen met een posttraumatische stressstoornis die gebruik maken van een buddyhond.

In tegenstelling tot de opleiding van de KNGF worden de honden van de Stichting Hulphond Nederland speciaal getraind om veteranen met posttraumatische stressstoornis te ondersteunen.

Hoewel het onderzoek naar aanleiding van deze pilots nog niet is afgerond, blijkt duidelijk dat een hulphond voor een veteraan een aanzienlijke verbetering kan betekenen voor de kwaliteit van leven. Daarbij is een goede indicatiestelling belangrijk om ervoor te zorgen dat de eigenschappen van de hond goed aansluiten op de specifieke hulpbehoefte van de veteraan. Gelet op de positieve ervaringen heeft u uitgesproken voornemens te zijn deze initiatieven te ondersteunen.

Vanuit beide initiatieven is op verschillende manieren gezocht naar steun vanuit Defensie. Zo hebben de KNGF en Stichting de Basis Defensie in 2013 gevraagd om de financiering van het onderzoek; na een terughoudende reactie heeft de KNGF het onderzoek met eigen middelen voortgezet. Stichting Hulphond heeft tot op heden nog geen officieel verzoek om

steun gedaan, maar heeft (na overleg met DCO) publiekelijk aangegeven "in gesprek te zijn met Defensie".

Mogelijke ondersteuning defensie

Ondersteuning zou kunnen in de vorm van een beperkte subsidie aan de Stichting Hulphond Nederland (en in gesprek te gaan met de KNGF om te bezien of zij dit noodzakelijk achten).

Verder beziet HDP de mogelijkheid om de veteraan te compenseren voor de kosten die hij maakt aan de hulphond. Dit kan via de voorzieningenregeling MOD die bij het ABP in uitvoering is.

Aandachtspunten

Ook binnen Defensie wordt met bijzondere aandacht gekeken naar het fenomeen hulphonden en de mogelijke positieve bijdrage die hulphonden kunnen leveren bij veteranen in het kader van PTSS. Binnen de militaire gezondheidszorg is op dit moment geen ervaring met hulphonden. Hulphonden maken geen deel uit van de nazorg in de zin van behandeling door 2de lijns gezondheidszorg. Daarbij wordt de hulphond wordt binnen de vakgroepen van psychiaters c.q. psychologen (nog) niet erkend (bij gebrek aan evidence based therapie) als vorm van therapie of ondersteuning daarvan.

Het toepassen van hulphonden is binnen Defensie geen onderdeel van een gerichte medische behandeling, maar Defensie onderkent wel de mogelijkheid dat hulphonden eventueel binnen de (na)zorg bij een groep van veteranen tot een mogelijk positieve aanvulling/verbetering van het kan leiden. Defensie volgt dan ook met interesse het onderzoek dat op dit moment wordt uitgevoerd welzijn door Stichting de Basis (partner binnen het Landelijk Zorgsysteem Veteranen) in samenwerking met de KNGF, waarin de inzet van hulphonden bij de (na)zorg voor veteranen met PTSS wordt onderzocht.

Op basis van de ervaringen en uitkomsten van dit onderzoek zal Defensie bepalen op welke wijze hulphonden al dan niet binnen Defensie als onderdeel van de (na)zorg bij veteranen zal worden toegepast.

Overwegingen

Hulphonden zouden mogelijk in zeer specifieke gevallen een hulpmiddel kunnen zijn bij de (na)zorg voor veteranen. Hulphonden maken thans geen onderdeel uit van een gerichte medische behandeling. Defensie kijkt met belangstelling uit naar de resultaten van het onderzoek dat thans door Stichting de Basis en de KNGF wordt uitgevoerd.

In sept jl heeft een gesprek plaatsgevonden tussen beide ambassadeurs. Uit dit gesprek is naar voren gekomen dat vanwege de verschillen tussen de KNGF en de Stichting Hulphond Nederland geen verdere samenwerking dan op dit moment bestaat, mogelijk is.

Aanbeveling

U kunt uitspreken zeer sympathiek tegenover het idee van een hulphond voor veteranen te staan. U kunt zich voorstellen dat een hond de kwaliteit van leven van een veteraan met een psychische aandoening enorm kan vergroten.

Gelet op de positieve ervaringen met hulphonden geplaatst bij PTSS-slachtoffers (veteranen) is Defensie voornemens de initiatieven van Stichting Hulphond Nederland en het Koninklijke Nederlandse Geleidehonden Fonds (KNGF) te ondersteunen.

Mocht er een vraag komen of defensie de Stichting Hulphond wil ondersteunen dan kunt u aangeven dit te onderzoeken en hierop terug te komen. Belangrijk voor een eventuele steun is een goede indicatiestelling die vanuit de algehele zorg voor de betreffende veteraan (o.a. LZV) wordt ondersteund.

U kunt de Stichting Hulphond Nederland bevragen op het onderwerp van de matching van de hulphonden en op de bewaking en voortgang van dit proces. Ook kunt u navraag doen naar de samenwerking met de andere zorgpartners die te maken hebben met de veteraan en met de KNGF.

> Retouradres Postbus 20701 2500 ES Den Haag

de Voorzitter van de Tweede Kamer
der Staten-Generaal
Plein 2
2511 CR Den Haag

Ministerie van Defensie

Plen 4
MPC 58 B
Postbus 20701
2500 ES Den Haag
www.defensie.nl

Datum 24 december 2014
Betreft Ondersteuning Defensie aan project veteranenhulphond

Onze referentie
BS2014038400

In afschrift aan:
de Voorzitter van de Eerste
Kamer der Staten-Generaal
Binnenhof 22
2513 AA Den Haag

Bijlagen:

*Bij beantwoording datum,
onze referentie en betreft
vermelden.*

In de Veteranennota 2013-2014 (Kamerstuk 30139, nr. 134) heb ik uw Kamer geïnformeerd over het project veteranenhulphond. Ik heb toen gemeld dat ik voornemens was initiatieven op het gebied van hulphonden voor militaire oorlogs- en dienstsachtoffers te ondersteunen. Met deze brief informeer ik u hierover.

Begin december ben ik op bezoek geweest bij de Stichting Hulphond Nederland. Ik heb daar (onder meer) indringende gesprekken gevoerd met een aantal veteranen en hun partners. Ik ben ervan overtuigd dat deze gezinnen door de inzet van veteranenhulphonden worden ontlast.

Defensie zal in 2015 een bedrag van 100.000 euro beschikbaar stellen aan de Stichting Hulphond Nederland en de Stichting KNGF Geleidehonden. Dit geld wordt gebruikt voor de training van veteranenhulphonden en onderzoek naar de effecten van de inzet van deze hulphonden. Verder krijgt de veteraan met een hulphond een tegemoetkoming voor het levensonderhoud van de hond van ongeveer 100 euro per maand.

In de Veteranennota 2015 zal ik u nader informeren over de wijze waarop Defensie ook na 2015 de steun aan de veteranenhulphond zal voortzetten.

DE MINISTER VAN DEFENSIE

J.A. Hennis-Plasschaert